

Fångstgropar vid väg 315

Arkeologisk undersökning av RAÄ Klövsjö 72:1 och Klövsjö 75:1

Klövsjö socken, Bergs kommun, Jämtlands län

Anna Engman

RAPPORT – JAMTLI 2017:2
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2017

Kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/02204

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungqvist

Bilder: Anna Engman

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

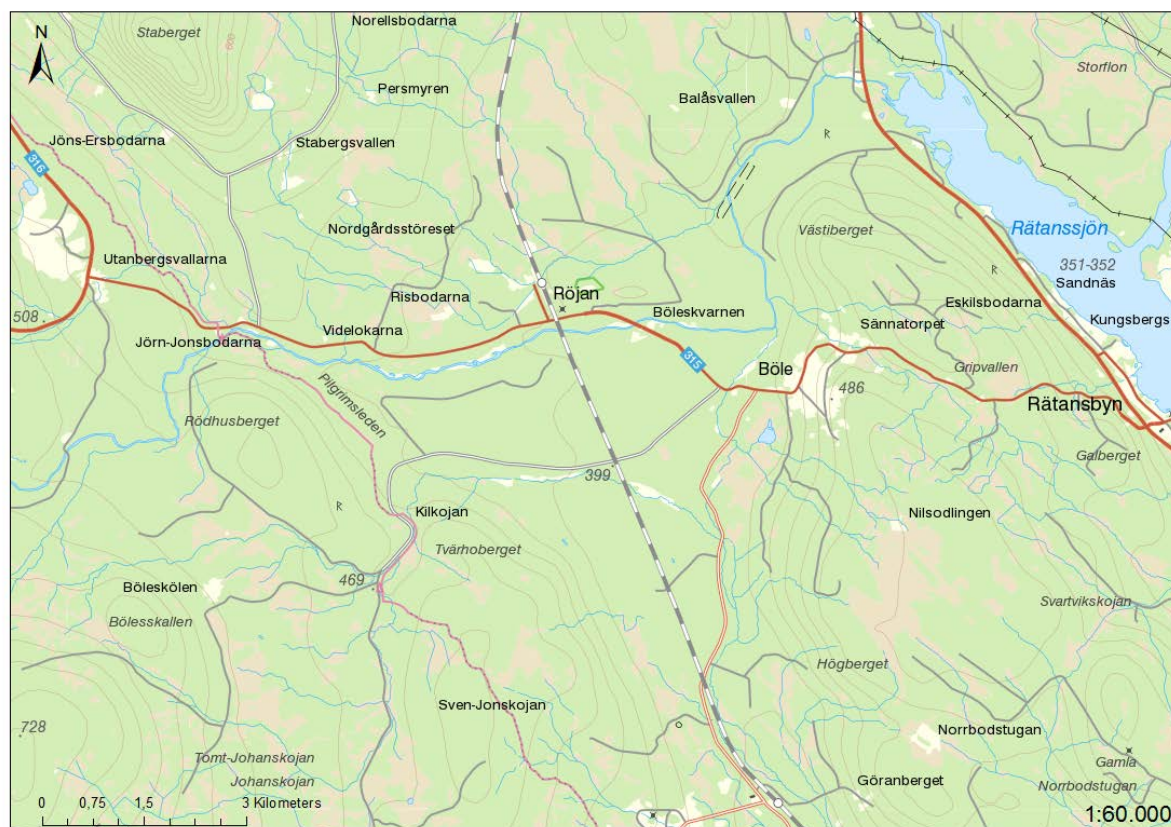
ISSN 1654-2045

Innehåll

Bakgrund.....	2
Områdesbeskrivning.....	2
Syfte.....	4
Metod.....	4
Kart- och källstudier	4
Undersökning.....	5
Klövsjö 72:1.....	5
Klövsjö 75:1.....	7
Datering.....	9
Sammanfattning och slutsatser.....	9
Källor.....	11
Lantmäterimyndighetens arkiv.	11
Tekniska och administrativa uppgifter.....	12

Bakgrund

Sommaren 2010 gjorde Jamtli ett utredningsuppdrag åt Trafikverket angående ombyggnation av väg 315 mellan Rätan och Utanbergsvallarna i Bergs kommun. När Trafikverket 2016 skulle påbörja arbetet längst vägen behövde två fångstgropar undersökas då de kom att ligga i den planerade breddningen av vägen. Undersökningen skedde under våren 2016 efter beslut från Länsstyrelsen.

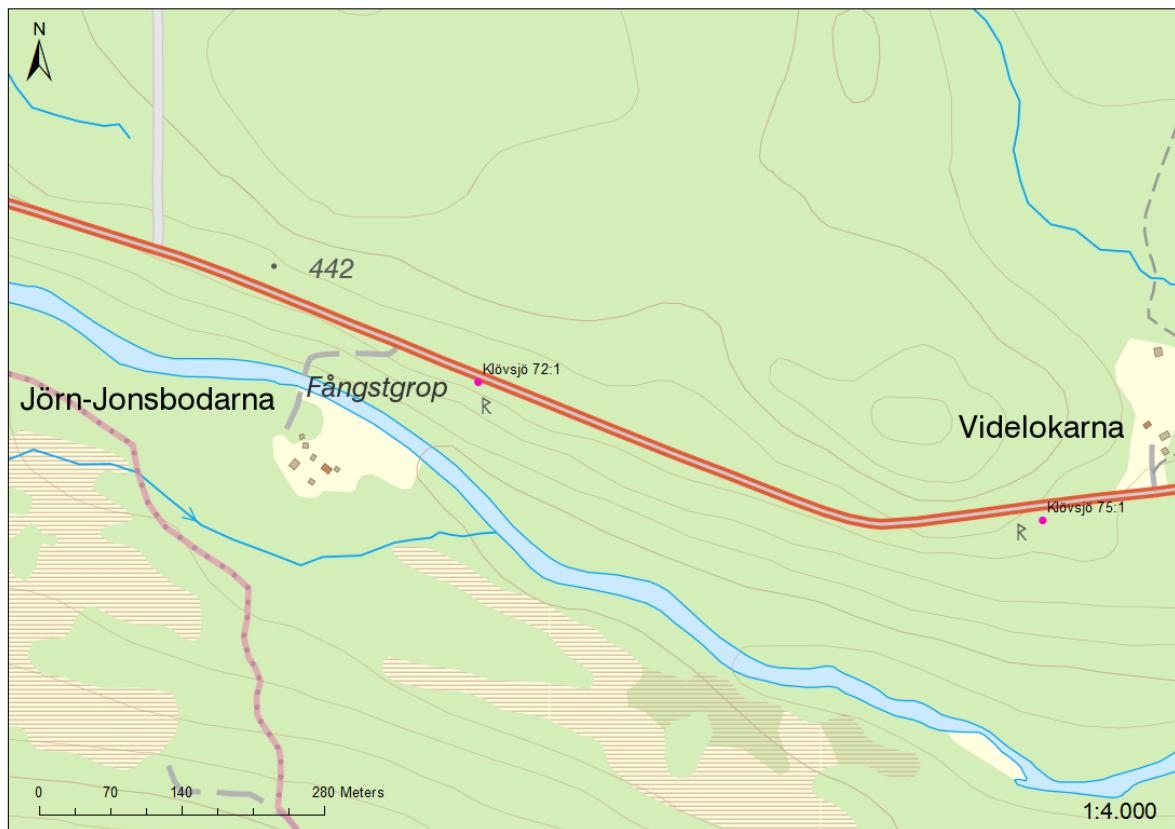
Områdesbeskrivning

Fångstgroparna (Klövsjö 72:1 och 75:1) registrerades i Fornminnesregistret i samband med fornminnesinventeringen 1974 och berördes av den utredning som Jamtli gjorde 2010, inför förbättringsarbetena utmed vägsträckan. I samband med den utredningen justerades inprickningarna i FMIS och det konstaterades att de bägge groparna ligger i farozonen vid markarbeten utefter vägen.

Närmsta bebyggelse från de berörda fångstgroparna är Utanbergsvallarna och Röjan. Utanbergsvallarna finns belagda på en laga skiftes karta från 1870 (23-klö-12) och Röjan är en by som tillkommit i samband med etableringen av inlandsbanan under början av 1900-talet. Söder om ån Röjan ligger ca 600 m söder om fångstgroparna rester efter vad som tolkats som en själastuga/övernattningsstuga från medeltiden.

Vägen som idag går bara några meter från de undersökta groparna är även den från andra halvan av 1800-talet. På laga skifteskartorna från 1864 och 1870 (23-klö-12, Y26-3:2) finns vägen/stigen

inritad men den är troligen inte tagen i bruk utan det går en mindre väg/stig mellan Utanbergsvallarna och Rätan.

I hela Sverige känner vi i dag till nästan 40 000 fångstgropar där bytesdjuret varit älg eller ren. Av dessa ligger mer än en tredjedel i Jämtlands län, cirka 14 500 gropar. Många gånger ligger fångstgroparna i långa system där de längsta kan innehålla flera hundra gropar och sträcka sig över många kilometer. Totalt är det fler än 9 000 gropar som ligger i dessa system. Resterande gropar, drygt 5 200, ligger ensamma eller i mindre grupper på upp till fyra gropar.

Fångstgroparna finns över hela länet med en stor koncentration till området mellan Hårkan och Långan. Genom det området passerar många älgar på sina årliga vandringar mellan sommarbetet närmare fjälltrakterna i nordväst och vinterbetet vid Indalsälven. Fångstgroparna bildar här stora system som effektivt spärrar vägen för älgarna.

Hittills gjorda dateringar i Jämtlands län visar att fångstgropsjakt ökar i betydelse från cirka 2000 f. Kr. och kulminerar i anläggande under senare delen av vikingatiden (1000-talet) och 1500-talet. De bondebygder som etablerades under yngre järnåldern och senmedeltid kan vara en förklaring till uppgången i anläggande under dessa tider.

Tidigare undersökningar av fångstgropar visar på olika konstruktioner, dvs groparna kan till exempel vara trattformade, ovala, rektangulära, vara med eller utan sparklåda i botten eller ha spjut i botten. I nuläget vet vi ej om de olika sätten att bygga fångstgropar är tidsbundet eller styrs av andra faktorer som tradition eller liknande eller om det är en kombination av flera faktorer.

Syfte

Syftet med undersökningen var:

- 1/Att datera fångstgroparna för att relatera dem till bygdens bebyggelseutveckling såsom den är känd.
- 2/Att dokumentera sådana konstruktionsdetaljer som gör det möjligt att göra jämförelser med andra daterade fångstgropars konstruktioner.

Metod

Inledningsvis gjordes en genomgång av äldre lantmäterikartor för att kartlägga historisk markanvändning samt att se om fångstgroparna i området kan relateras till ägo gränser och skiften, liksom en genomgång av arkivmaterial rörande det aktuella området.

I fält fotograferades fångstgroparna och planritningar uppfördes i skala 1:20. Groparna undersöktes med metalldetektor för att, i första hand, söka spjutspetsar. Undersökningen skedde genom att schakt drogs med grävmaskin genom varje grop och vallen på en sida för att dels få ett mått på ursprunglig nedgrävning och dels bedöma bevarandegrad av organiskt material.

Efter schaktgrävningen ritades profilerna av i skala 1:20 och fotograferades. I båda groparna plangrävdes delar av bottenplanet för att söka efter konstruktionsdetaljer.

Daterbart material att söktes under den omgivande vallen på ursprunglig markyta. Medel hade reserverats för fyra C14-analyser inklusive vedartsbestämning.

Kart- och källstudier

Vid sökningar efter äldre kartor från området återfanns två stycken av intresse. Båda är lagaskiftes kartor över Klövsjös utmarker. Den äldsta är daterad 1864 (Y26-3:2) och den andra 1870 (23-köl-12). Grunden till de båda verkar vara samma karta. Akterna till kartan från 1870 var inte tillgänglig i Lantmäteriets kartsökfunktion Historiska kartor. Det var däremot akten till kartan från 1864. Varken i kartbilden eller i de akter som fanns tillgängliga så finns något som tyder på att fångstgroparna skulle vara kopplad till ägo gränser eller skiften.

Det ligger fem ytterligare fångstgropar strax öster om de två undersökta och den sista av dessa ligger precis på andra sidan av sockengränsen. Detta betyder dock bara att inventeraren vid förstagångsinventeringen 1974 har slutat vid sockengränsen och inte fortsatt in i nästa socken, så som var brukligt under den äldre fornminnesinventeringen. Tittar man i den terrängkuggningsdata som finns i dagens FMIS så kan man skönja ytterligare en eller två gropar öster om den sista registrerade gropan. Längre österut finns ytterligare fångstgropar registrerade så att använda sockengränsen som en parameter i fångstgroparnas användande är inte att rekommendera.

De äldsta skriftliga beläggen för byarna i närområdet av de undersökta fångstgroparna är medeltida. Råtan beläggs i Diplomatarium Norvegicum till år 1481, Råtansböle 1561 (ibid), Neder- och Söderhögen nämns i Jämtland och Härjedalens diplomatarium år 1483(?) och Klaxsåsen och Klövsjö 1405 (ibid).

Under medeltiden har det funnits en väl etablerad bygd här och de har förmodligen använt sig av fångstgropar vid jakt under perioder men att koppla de enskilda fångstgropar som nu undersökts till någon av dessa byar går inte att göra.

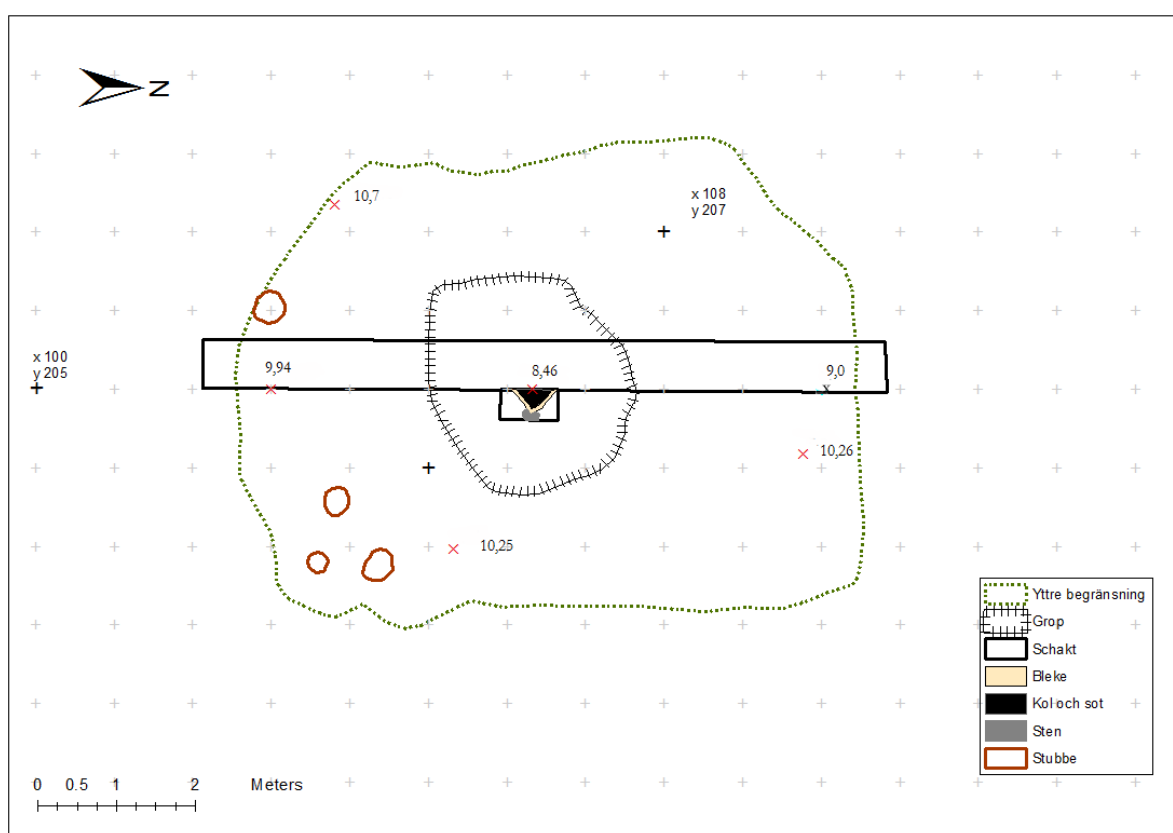
Undersökning

Både Klövsjö 72:1 och 75:1 undersöktes med hjälp av grävmaskin som tog upp schakten. Efter det kompletterades undersökningen med spadgrävning.

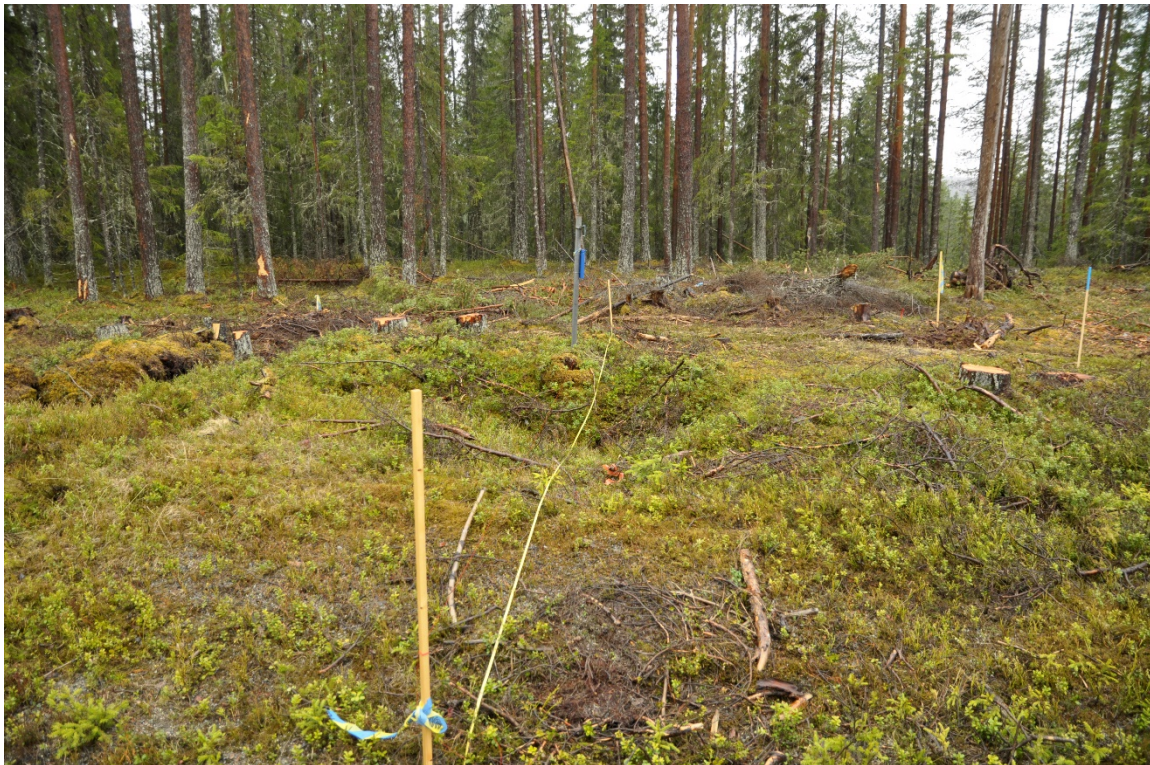
Klövsjö 72.1

Fångstgropen dokumenterades med fotografering och planritning före schaktgrävning.

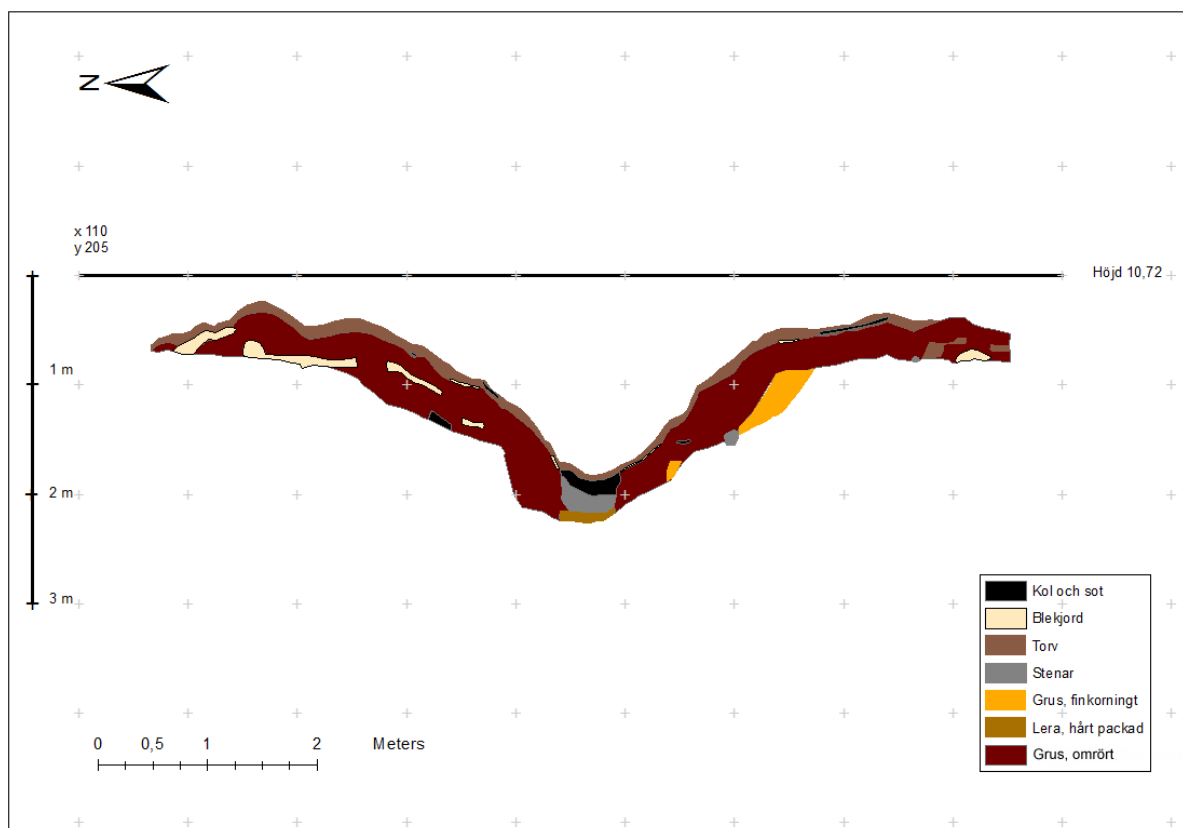
Fångstgropen undersöktes med metalldetektor för att, i första hand, hitta spjutspetsar. Ingen metall som härrör från gropens ursprungliga användande återfanns, däremot en mindre hink av metall.

Fångstgropen ligger i flack moränmark ovan sluttning ner mot Röjan. Gropen var närmast rund, 2,7 m diameter och 1,3 m djup. Inget tydligt bottenplan. Vallen var 1,5-3 m bred och 0,1-0,3 m hög. Innan avverkning skedde på platsen var fångstgropen beväxt med fyra träd, troligen granar.

Vid undersökningen grävdes ett schakt i N-S riktning till en bredd av 0,6 m. Djupet varierade mellan 0,2 och 0,7 m. Djupet bestämdes av djupet ner till steril jord. Profil ritades mot öster. I gropens mitt fanns lager med kol, sot och mindre stenar och nederst fanns ett hårt lager med lera. Detta tolkas som att det har brunnit på platsen efter det att fångstgropen slutade användas.

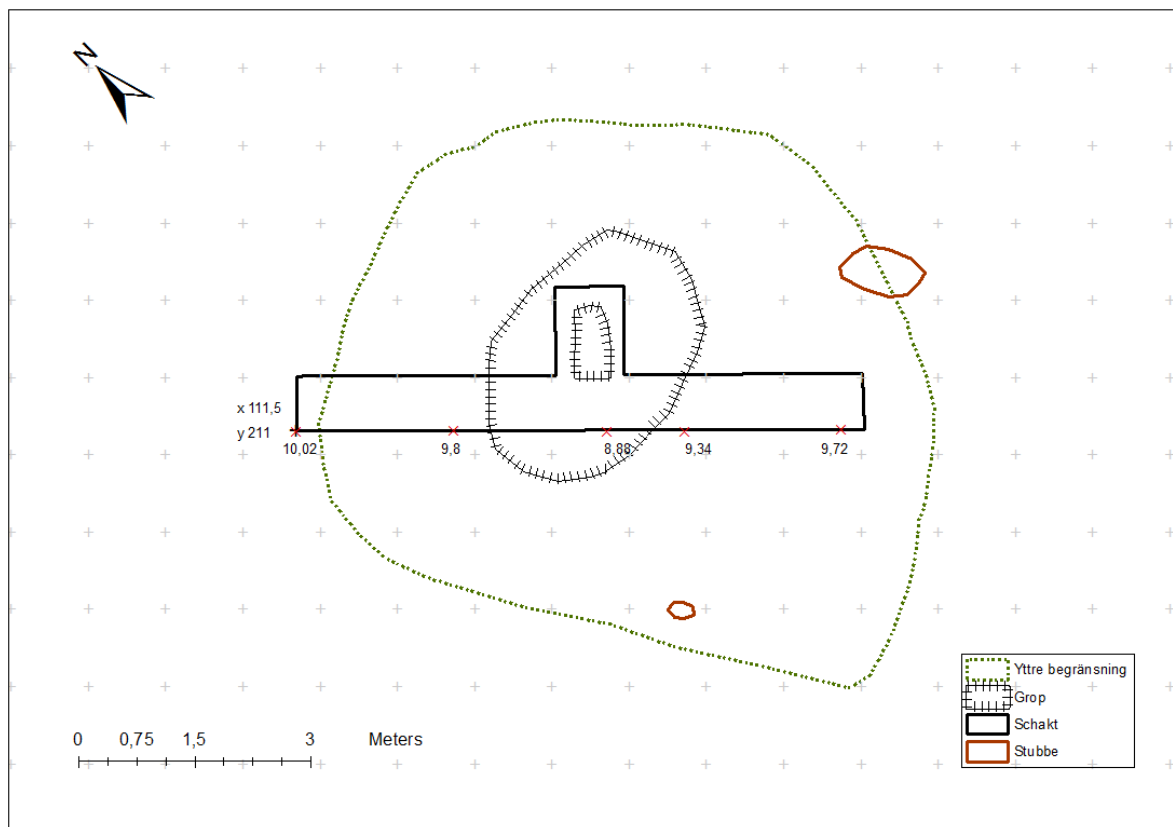
I profilen dokumenterades en horisont med nedrasade jord- och gruslager. I norra kanten av fångstgropen kan man se rester av den ursprungliga markytan i form av ett lager blekjord. Blekjorden syns i fyra fält i vallen och ner i fångstgropen. Troligtvis har lagret delat på sig när fångstgropen börjat rasa ihop. På den södra sidan finns inget lika tydligt lager.

De konstruktionsdetaljer som går att se är att fångstgropen troligen haft raka sidor då det i profilen finns tydliga spår av detta på båda sidor av gropen. Gropen har ursprungligen varit 1,3 m dj.

Inget daterbart material fanns på den ursprungliga markytan. De kolhorisonter som fanns ligger ovan den ursprungliga markytan och härrör från skogsbränder.

Klövsjö 75:1

Fångstgropen dokumenterades med fotografering och planritning före undersökningen. Ingen metall som härrör från gropens ursprungliga användande återfanns, däremot en äldre modell av aluminiumburk.

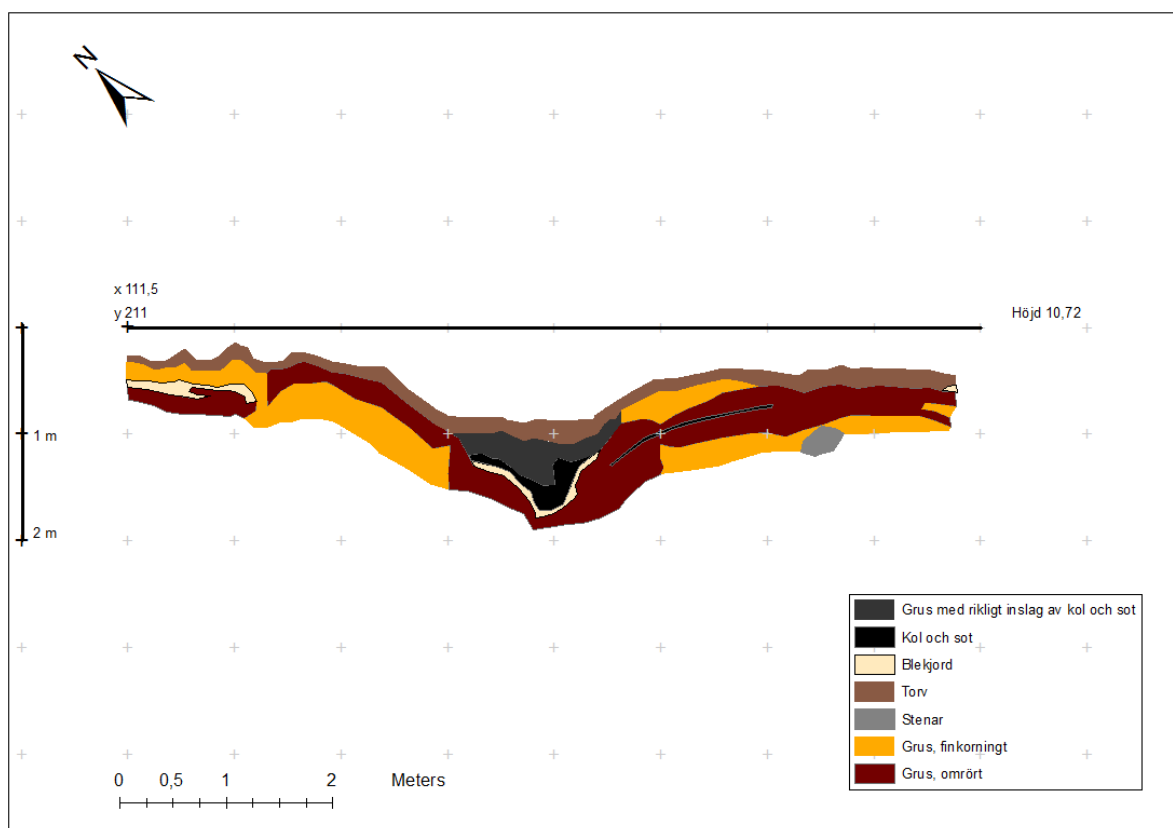
Fångstgropen ligger i flack moränmark mellan stark SÖ-sluttning och fortsatt sluttning ner mot Röjan. Gropen var oval, 3,4x2,3 m (Ö-V) och 0,7 m djup. Inget tydligt bottenplan. Vallen var 1,5-3,5 m bred och 0,1-0,2 m hög. Innan avverkning skedde på platsen var fångstgropen beväxt med ett träd, troligen gran.

Vid undersökningen grävdes ett schakt i NV-SÖ riktning till en bredd av 0,6 m. Djupet varierade mellan 0,4 och 1 m. Djupet bestämdes av djupet ner till steril jord. Profil ritades mot SV. I fångstgropens mitt fanns ett lager med grus med rikliga inslag av kol och sot samt ett lager med endast kol och sot över ett lager med blekjord. Dessa lager har tillkommit efter att fångstgropen slutat användas och härrör från en skogsbrand.

Även denna fångstgrop har troligen haft raka sidor, dessvärre har undersökningen troligen inte nått den ursprungliga botten varvid ett djup på gropen är svårt att ange.

Inget daterbart material fanns på den ursprungliga markytan. De kolhorisonter som fanns ligger ovan den ursprungliga markytan och härrör från skogsbränder.

Datering

Inget daterbart material kunde tas från fångstgroparna så någon datering utifrån detta går inte att göra. Grus- och jordmånen på platsen är så genomsläppande att inget daterbart material bevarats i ursprunglig markyta eller i anslutning till den. De kolhorisonter som finns kommer från skogsbränder eller liknande efter att fångstgroparna övergetts.

Kartmaterialet ger inte heller så mycket mer information. Det går inte från det kartmaterial som finns tillgängligt att dra några slutsatser angående dateringen. Fångstgropar i allmänhet har använts sedan stenåldern och fram till mitten av 1800-talet då de förbjöds, med en tyngdpunkt under yngre järnålder och medeltid.

Både vid Rätanssjön och vid Klövsjön finns det stenåldersboplatser registrerade i fornminnesregistret. De byar som finns idag har medeltida skriftliga belägg och är troligen väl etablerade under den tiden men att koppla fångstgroparna till någon av dessa, utan C14-dateringar, är svårt. Det behöver inte vara så att den närmsta byn i dag är den som nyttjat fångstgroparna.

Sammanfattning och slutsatser

I samband med trafikverkets arbeten längst väg 315 mellan Rätan och Utanbergsvallarna undersöktes två fångstgropar som kommer att tas bort för att ge plats åt den nya vägen. Båda fångstgroparna undersöktes med tvärgående schakt och dokumenterades med planritning, fotografier samt profilritningar.

Baserat på resultatet av undersökningarna kan vi säga att båda fångstgroparna troligen har haft raka kanter. Skogsbränder har påverkat skogen vid åtminstone ett tillfälle då det finns stora mängder kol i groparna samt kolhorisoner. Allt kol ligger dock ovan den ursprungliga markytan och går inte att använda som dateringsmaterial. Inget organiskt material som var daterbart gick heller att finna vid den ursprungliga markytan.

Kartstudierna gav ingen möjlighet att datera fångstgroparna eller säga något om vilka som använt fångstgroparna. De fångstgropar som finns i nära anslutning till de två undersökta slutar visserligen vid sockengränsen mot Rätan, men det finns en mer inventeringsteknisk anledning till det. Vid fornminnesinventeringar genomförda av Riksantikvarieämbetet så arbetade man sockenvis och det innebär att vid sockengränsen slutade man oavsett om ett fångstgropssystem eller annat fortsatte in i den angränsande socknen.

Studiet av andra källor visade att byarna runt de undersökta groparna har skriftliga belägg från, företrädevis, 1400-tal. Under medeltiden har det funnits en väl etablerad byggd här som, som på så många andra ställen, även använt fångstgropar för jakt.

Användandet av fångstgropar är en gammal tradition som sträcker sig ner i stenålder, men i Jämtland ligger tyngdpunkten på de daterade under vikingatid och medeltid. 1863 förbjöds jakt med fångstgropar enligt lag i Sverige.

Källor

Lantmäterimyndighetens arkiv.

23-klö-12 Laga skifte 1870

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Y26-3:2 Laga skifte 1864

Diplomatarium Norvegicum:

Rätan, Band 14. Brev 146 (s

116) http://www.dokpro.uio.no/perl/middelalder/diplom_vise_tekst_2016.prl?b=12062&s=n&str=

Böle, Band 14. Brev 697 (s 809,

810) http://www.dokpro.uio.no/perl/middelalder/diplom_vise_tekst_2016.prl?b=13479&s=n&str=B%C3%83%C2%B8leth

Jämtland och Härjedalens diplomatarium. Första delen. Andra häftet. Uppsala 1946 (s 155)

Jämtland och Härjedalens diplomatarium. Andra delen. Andra häftet. Östersund 1978 (s 133, 213)

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Jamtli's dnr:</i>	67-2016
<i>Länsstyrelsens dnr:</i>	431-3539-2016
<i>Länsstyrelsens beslut:</i>	2016-05-12
<i>Uppdragsgivare/Finansiär:</i>	Trafikverket
<i>Kommun:</i>	Berg
<i>Socken:</i>	Klövsjö
<i>Fastighet:</i>	Klövsjö 7:18 och 7:57
<i>Undersökningstyp:</i>	Arkeologisk undersökning
<i>Undersökningstid:</i>	23-31 maj 2016
<i>Personal:</i>	Antikvarierna Anna Engman och Anders Edvinsson, Jamtli
<i>Undersökt yta:</i>	ca 50 m ²
<i>Koordinater:</i>	6926935/463125, 6926800/463679
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Höjd över havet:</i>	435-445
<i>Dok material:</i>	Dokumentationsmaterial förvaras på Jamtli.

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2017

ISSN 1654-2045

- 2017:1 Förbifart Brunflo – Arkeologisk utredning etapp 2
Anna Engman
- 2017:2 Fångstgropar vid väg 315 – Arkeologisk undersökning av
RAÄ Klövsjö 72:1 och Klövsjö 75:1
Anna Engman